

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Корж-Усенко Л.В., Рибалко П.Ф. Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції. Фізико-математична освіта. 2021. Випуск 3(29). С. 74-80.

Korzh-Usenko L., Rybalko P. Normative-legal foundations of higher education development in Ukraine in the conditions of european integration. Physical and Mathematical Education. 2021. Issue 3(29). P. 74-80.

DOI 10.31110/2413-1571-2021-029-3-012
УДК 378.091:34(477)

Л.В. Корж-Усенко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна
korzhusenko.lv.73@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9538-4147

П.Ф. Рибалко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна
petrorybalko13@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6460-4255

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. Виявлення позитивів і недоліків нормативно-правового поля у галузі вищої освіти з урахуванням досвіду розвинутих європейських країн є важливою передумовою успішності започаткованих перетворень у контексті розбудови демократичного правового суспільства.

Матеріали і методи. Основою дослідження стали новітні нормативно-правові акти в галузі вищої освіти України, спрямовані на адаптацію вітчизняного законодавства до європейського науково-освітнього простору. Для досягнення мети було використано методи теоретичного рівня наукового пізнання: історіографічний аналіз, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення.

Результати. Представлено структуру чинної нормативно-правової бази у галузі вищої освіти України, схарактеризовано основні групи законодавчих і підзаконних актів, що мають різну юридичну силу. Узагальнено нововведення, запроваджені новим Законом України про вищу освіту (2014 р.), порівняно зі старою редакцією зазначеного законодавчого акту. Розкрито особливості Закону «Про внесення змін до деяких Законів України щодо присудження наукових ступенів» (2021 р.), Національної рамки кваліфікацій (2020 р.) та Професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (2021 р.), стратегічних документів, що визначають пріоритети розвитку освіти та локальних актів закладів вищої освіти, окреслено перспективи подальшого розроблення обраної проблеми. Особливу увагу приділено аналізу Стратегії розвитку освіти України на 2021–2031 роки. Виявлено, що в умовах пандемії та цифровізації суспільства зростає значення онлайн-заходів, на яких здійснюється активне обговорення концептуальних засад реформування галузі та відкриваються нові можливості для залучення всіх зацікавлених сторін та зарубіжних експертів.

Висновки. Констатовано, що впродовж останніх років відбулося динамічне оновлення нормативно-правових засад розвитку вищої освіти; було ухвалено низку законів України та підзаконних актів, що містять нові вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців, узгоджені з європейськими стандартами. Закцентовано увагу на питанні атестації науково-педагогічних кадрів та конкретизації вимог до викладачів закладів вищої освіти. Перспективними напрямками розроблення обраної проблеми є вдосконалення систем внутрішнього забезпечення якості освіти, підготовка Закону «Про дистанційну освіту» та розроблення нормативно-правового супроводу реалізації Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: нормативно-правові засади, законодавча база, розвиток вищої освіти, підготовка фахівців, євроінтеграція, Болонський процес, єдиний європейський освітній простір.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сьогодні в контексті реформотворчих процесів, спрямованих на становлення правової держави, утвердження гуманістичних цінностей, розбудову демократичного громадянського суспільства, захист стратегічних національних інтересів в умовах глобалізованого світу, увага державних та громадських структур прикута до

проблеми оновлення системи вищої освіти. Важливою запорукою успішності започаткованих в Україні перетворень є вдосконалення правового поля на основі врахування позитивного досвіду країн-членів Європейського Союзу та розроблення засобів імплементації норм чинного законодавства у практику вищої освіти нашої держави.

Історіографічний аналіз показує, що до вивчення різних аспектів стану нормативно-правової бази в галузі вищої освіти зверталися О. Автенюк, А. Білоус, Д. Ворон, В. Ворона, Л. Головій, Ю. Горобець, С. Клепко, В. Луговий, У. Парпан, Л. Прокопенко, Н. Протасова, Л. Пшенична, С. Свіжєвська, М. Степко, А. Черкашин, Г. Чирва, С. Шкарлет та інші. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні знайшли відображення в розвідках В. Андрущенко, А. Вербицької, О. Гарашук, М. Денисенко, К. Корсака, В. Кременя, В. Куценко, С. Мартиненко, С. Ніколаєнка, А. Сбруєвої, Н. Терентьєвої, М. Яструбського та інших. Успіхам та проблемам запровадження європейських стандартів у контекст вітчизняного законодавства в галузі вищої освіти, досвіду реалізації університетської автономії на прикладі провідних університетів України, значну увагу приділено у працях С. Квіта.

Мета статті – розкрити нормативно-правові засади розвитку вищої освіти України в умовах євроінтеграційних процесів та виявити перспективні напрями розроблення обраної проблеми.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою дослідження стали новітні нормативно-правові акти в галузі вищої освіти України, спрямовані на адаптацію вітчизняного законодавства до європейського науково-освітнього простору, історіографічний аналіз, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розвідці представлено структуру чинної нормативно-правової бази в галузі вищої освіти України, схарактеризовано основні групи законодавчих і підзаконних актів, що мають різну юридичну силу. Узагальнено нововведення, запроваджені новим Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), порівняно зі старою редакцією зазначеного законодавчого акту. Розкрито особливості Закону «Про внесення змін до деяких Законів України щодо присудження наукових ступенів» (2021 р.), Національної рамки кваліфікацій (2020 р.) та професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (2021 р.), стратегічних документів, що визначають пріоритети розвитку освіти та локальних актів закладів вищої освіти, окреслено перспективи подальшого розроблення обраної проблеми.

ОБГОВОРЕННЯ

Передусім потрібно зазначити, що нормативно-правові засади розвитку закладів вищої освіти – це сукупність чинних нормативно-правових актів, що визначають мету, завдання, принципи, функції, правовий статус закладів вищої освіти, права та обов'язки учасників освітнього процесу тощо. Структура нормативно-правової бази у галузі вищої освіти України охоплює комплекс законів і підзаконних актів, серед яких, відповідно до ієрархії та юридичної сили документів, необхідно виокремити такі групи:

- Конституція України (1996 р.) – основний закон нашої держави, наділений найбільшою юридичною силою і є законодавчим підґрунтям для всіх інших нормативних документів;
- Закони України: «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.), що є основними в галузі вищої освіти;
- підзаконні акти органів законодавчої і виконавчої влади нашої держави (Постанови Верховної Ради України, Укази та розпорядження Президента України; Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; рішення колегії, накази, листи Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств, яким підпорядковуються заклади вищої освіти; накази і розпорядження місцевих органів державної виконавчої влади), що регулюють функціонування галузі;
- міжнародні та міждержавні документи в галузі вищої освіти (угоди, меморандуми, декларації), ратифіковані Верховною Радою України;
- стратегічні документи (концепції, доктрини, декларації, програми), що визначають пріоритети розвитку освіти з урахуванням вітчизняного та європейського контекстів і мають рекомендаційний характер;
- локальні акти, ухвалені закладами вищої освіти.

Розглянемо детальніше найважливіші з перелічених груп документів, що окреслюють систему координат, в якій функціонує вища освіта України. Основним правовим джерелом законодавства в нашій державі є Конституція України, що закріплює право на освіту та гарантії свободи наукової і технічної творчості (ст. 53, 54) (Конституція, 1996). Згідно зі статтею 53 Конституції України, громадяни нашої держави мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах. Відповідно до статті 53 Основного закону, держава зобов'язана здійснювати забезпечення доступності вищої освіти для всіх громадян, розвиток вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання, надання державних стипендій студентам.

Закон України «Про освіту» є базовим нормативно-правовим актом, що регулює суспільні відносини щодо навчання, виховання, професійної та загальнокультурної підготовки громадян України (ст. 2), закріплює державні гарантії щодо реалізації прав у галузі освіти, мови навчання, державних освітніх стандартів, окреслює сферу компетенцій державних органів та органів самоврядування, компетенцію і відповідальність закладів освіти, управління державними і недержавними освітніми закладами, порядок створення і регламентацію їх діяльності, контролю за якістю освіти (Про освіту, 2017).

Пріоритетним законодавчим актом у галузі вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту», яким визначається структура вищої освіти в нашій країні, освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, система стандартів вищої освіти та державного контролю в зазначеній галузі, принципи управління та правовий статус закладу вищої освіти, мета й завдання діяльності, типи, порядок створення, реорганізації, ліквідації закладів вищої освіти, ліцензування освітньої діяльності, акредитації напрямів підготовки, спеціальностей закладів вищої освіти тощо. Порівняльний аналіз старої і нової редакції

засвідчує, що новий Закон України «Про вищу освіту» ґрунтується на ідеї університетської автономії та академічної свободи, передбачаючи більшу самостійність і відповідальність закладів вищої освіти в освітній, організаційній, фінансовій та економічній діяльності (право впроваджувати власні освітні та наукові програми, відкривати власні рахунки, отримувати кредити, розпоряджатися майном та землею, засновувати наукові парки та підприємства, що займаються наукою чи інноваціями), посилення студентського самоврядування. Завдяки реалізації принципу публічності кожен заклад зобов'язаний оприлюднювати на власному офіційному сайті матеріали про всі аспекти наукової, навчальної і позанавчальної діяльності, зокрема, документи про свої фінанси та майно. Замість рівнів акредитації заклади вищої освіти відтепер поділяються на такі типи: університети (універсальні заклади освіти); інститути та академії (галузеві заклади освіти); коледжі, що готують спеціалістів рівнів молодшого бакалавра або бакалавра (Про вищу освіту, 2014). Причому університети зі статусом національного або дослідницького забезпечуються гарантованим цільовим фінансуванням наукових розробок.

Зарахування до закладів вищої освіти здійснюється на підставі зовнішнього оцінювання, діє конкурентна система держзамовлення, а стипендії студентам передбачено на рівні прожиткового мінімуму. Законом закріплено зменшення навантаження на викладачів і студентів, посилено академічну мобільність викладачів та студентів, і відповідно до Болонського процесу запроваджено кредитно-модульну систему вимірювання навчального навантаження. Мовою викладання, згідно із Законом, є українська, що має статус державної, проте для підвищення міжнародної академічної мобільності заклад вищої освіти має право частину дисциплін викладати іноземними мовами, забезпечивши право здобувачів на вивчення відповідної дисципліни українською. Відтепер ректори, декани, завідувачі кафедр обираються на посади на 5 років та не зможуть їх обіймати більше, ніж два терміни. Новим законом передбачено такі рівні підготовки спеціалістів з вищою освітою: початковий (короткий цикл); перший (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (освітньо-науковий). Відповідно замість скасованого освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста і наукового ступеня кандидата наук впроваджено п'ять ступенів вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії / доктор мистецтва, доктор наук (Про вищу освіту, 2014). Суттєву увагу приділено академічній доброчесності, значно посилюється відповідальність за плагіат (напередодні захистів тексти дисертацій та відгуків опонентів розміщуються на офіційних сайтах закладів вищої освіти).

Окремі норми Закону України «Про вищу освіту» 2014 року було конкретизовано в новій редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.). Останній закон було розроблено для врегулювання низки проблемних питань у науковій сфері та модернізації її законодавчого забезпечення. Вкрай важливим є консолідація зусиль Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Президента України для старту реформ у науковій сфері, які давно на часі. Ще в 1996 році скликано Всеукраїнську нараду з науки, а в 2005 році було створено спеціальну комісію з питань реформування науки на чолі з академіком НАН України Я. Яцковим і професором В. Брюховецьким. Тоді було підготовлено багато слушних пропозицій, проте їх не було реалізовано на практиці. Обговорення перетворень у галузі науки інтенсифікувалося у 2015 році за широкої участі науковців, представників академічних і галузевих інститутів, закладів вищої освіти, експертів Реанімаційного пакета реформ та громадських наукових організацій. Засідання робочої групи, створеної при Комітеті Верховної Ради з питань науки і освіти транслювати онлайн, і кожен бажачий мав змогу відстежувати перебіг дискусій (Квіт, 2016).

Одним із найважливіших нововведень зазначеного документу є створення постійно діючого консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України – Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, метою діяльності якої є розробка візії стратегічного розвитку науки в Україні та забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади, реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Згідно з законом, Національна рада України з питань розвитку науки і технологій складається з Наукового та Адміністративного комітетів, до яких увійдуть 24 провідних науковці, які представлятимуть світову наукову спільноту, та 24 представники центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та національних галузевих академії наук, обласних (міських) державних адміністрацій регіонів, на території яких зосереджено значний науковий потенціал (не нижче заступників голів державних адміністрацій), державних органів, що відповідають за наукову сферу, великих наукоємних підприємств, наукових установ, університетів, академії, інститутів та інноваційних структур (Щодо нової редакції, 2016). Згідно з положенням, передбаченими статтею 22 Закону, члени Наукового комітету обираються Ідентифікаційним комітетом з питань науки, персональний склад якого формується на конкурсній основі з вітчизняних та іноземних вчених, які мають вагомий науковий здобуток, бездоганну наукову репутацію та довіру в науковому середовищі (Про наукову, 2015).

Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо присудження наукових ступенів» (2021 р.) передбачено упорядкування рівнів освіти, правову регламентацію порядку атестації здобувачів вищої освіти, процедури присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань, повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки та Національного агентства із забезпечення якості освіти. Відповідні зміни внесено до Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про освіту», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про фахову передвищу освіту» (Прийнято Закон, 2021).

Для забезпечення навчання впродовж життя та спрощення взаємовизнання кваліфікацій за рішенням Кабінету Міністрів України 2020 року Національну рамку кваліфікацій було узгоджено з відповідним європейським документом, що передбачає вісім кваліфікаційних рівнів замість одинадцяти, як було раніше. Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти, кожен з яких характеризується сукупністю компетентностей особистості, знань, умінь, навичок та здатностей застосовувати знання (Вісім кваліфікаційних рівнів, 2020). Гармонізація з європейськими стандартами забезпечує співставність освітніх і професійних кваліфікацій, що здобуваються в Україні, із кваліфікаціями, отриманими за кордоном.

У 2021 році було затверджено професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», що є підставою для створення посадових інструкцій і вимог до науково-педагогічних працівників, освітньо-наукових програм,

планів підвищення кваліфікації та стажування, професійного розвитку, само- та оцінювання діяльності викладачів закладів вищої освіти. При опрацюванні Стандарту з урахуванням положень Національної рамки кваліфікацій на 2016–2020 роки та Концепції розвитку педагогічної освіти (2019 р.) визначено вимоги до змісту та якості професійної діяльності, рівня освіти, кваліфікації, досвіду роботи, загальних і професійних компетентностей викладачів закладів вищої освіти, окреслено ієрархію трудових функцій науково-педагогічних працівників. Відповідно до Національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій» до групи стандарту увійшли: професор; доцент; викладач закладу вищої освіти; асистент (Професійний стандарт, 2021).

Окрему групу становлять нормативно-правові акти, спрямовані на інтеграцію України до європейського освітнього і наукового простору в контексті реалізації Болонської декларації 1999 року, що зумовило необхідність ухвалення низки актів відповідно до рекомендаційних документів країн-учасників Болонського процесу. Зокрема, було ухвалено Закони України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» (1999 р.), «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2003 р.), оприлюднено «Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки», відповідні накази та рішення колегії Міністерства освіти і науки України.

Необхідність зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної вищої школи, розвиток міжнародних зв'язків та глобалізаційних процесів, посилення ділової активності населення зумовили підписання низки міжнародних документів (Болонської декларації, Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом), що вимагає реформування системи вищої освіти з урахуванням споріднених правил, принципів і стандартів. Визначений на державному рівні вектор розвитку вищої освіти з орієнтацією на гуманістичні демократичні цінності західної культури посилює тенденцію до європеїзації, що є наслідком політики країн членів ЄС і кандидатів на членство щодо активізації впливу європейської інтеграції на українське суспільство. Демократизація вищої освіти, поступовий перехід до децентралізації управління, диверсифікація структури закладів вищої освіти та джерел їх фінансування, спрямованість системи вищої школи на європейські стандарти освітньої діяльності знайшли відображення в сучасній нормативно-правовій базі. Так, Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) упроваджується механізм залучення до процесу акредитації та оцінки якості освіти різних зацікавлених сторін, таких як «представники держави, роботодавців, їх організацій та об'єднань, професійних асоціацій, вищих навчальних закладів усіх форм власності, наукових установ, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, представників органів студентського самоврядування, міжнародних експертів» (ст. 17, п. 1). Становлення субсидіарності в системі акредитації передбачає делегування Міністерством освіти і науки України права розроблення стандартів вищої освіти, запровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти на рівні окремих закладів, яка посилює відповідальність останніх за результати таких інновацій (Свіжевська, 2015, с. 167–168).

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Глава 23 «Освіта, навчання та молодь», ст. 431) передбачає активізацію співробітництва в галузі вищої освіти, спрямовану на реформування та модернізацію системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти для розширення їх можливостей; активізацію мобільності студентів та викладачів; розширення доступу до здобуття вищої освіти (Угода, 2014). Як зазначено в Паризькому Комюніке 2018 року, до фундаментальних цінностей європейського простору вищої освіти поряд з академічною свободою і доброчесністю, участю студентів і працівників у керівництві вищою освітою, громадською відповідальністю вищої освіти включено інституційну автономію (Paris Communiqué, 2018). Причому постійне вдосконалення викладання і навчання в ЄПВО можливе за умови тісної співпраці з європейською спільнотою вищої освіти у відповідності до академічної свободи та інституційної автономії» (Paris Communiqué, 2018).

Концептуально важливий документ – Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, що визначає місце вищої освіти в суспільстві й економіці країни, було розроблено на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» та низки відповідних доручень Прем'єр-міністра України. Необхідність підготовки документу зумовлена розвитком технологій нового покоління, загостренням демографічних і соціальних проблем, посиленням цивілізаційних викликів і впливу глобального ринку праці та завершенням у 2021 році дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні. Нову Стратегію підготовлено робочою групою, створеною згідно з наказом т.в.о. Міністра освіти і науки України С. Шкарлета, до якої увійшли понад 100 фахівців. Процес розробки документу з урахуванням пропозицій представників органів влади, експертного співтовариства, освітян, науковців, громадськості та бізнесу мав відкритий публічний характер, висвітлювався на офіційному сайті Міністерства освіти та науки України, в засобах масової інформації та на інтернет-порталі <http://reform.org.ua>. Проект детально розглядався на засіданнях робочих груп і підгруп у режимі відео-конференції.

Головним результатом реалізації Стратегії має бути створення ефективної системи вищої освіти, здатної забезпечити кадровий і науково-технічний супровід розвитку національної економіки, задовольнити потреби суспільства та посісти гідне місце у світовому освітньому просторі. На нашу думку, особливий інтерес у зазначеному документі викликають стратегічні й операційні цілі розвитку вищої освіти на найближче десятиліття з урахуванням національних та глобальних ризиків і викликів.

1. Покращення системи управління освітою і забезпечення автономії закладів вищої освіти, серед індикаторів реалізації якої Стратегією визначено питому вагу рішень щодо діяльності закладів вищої освіти, які пройшли громадське обговорення, кількість закладів з найвищим рівнем автономії; питома вага залучених інвестицій у розвиток закладу щодо загального фінансування; присутність університетів у світових рейтингах; середній загальноукраїнський рейтинг закладу вищої освіти в регіоні; видатки на вищу освіту у % валовому внутрішньому продукті; обсяг фінансування закладів вищої освіти з розрахунку на одного студента та викладача; питома вага студентів, які навчаються коштом фізичних та юридичних осіб тощо.

2. Забезпечення збалансованості ринку праці фахівців з вищою освітою, індикаторами якої є: питома вага випускників закладів вищої освіти, які отримали перше місце роботи відповідно до освітньої програми; навантаження на

одну вакансію у розрізі професій за регіонами; кількість проєктів публічно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; питома вага практичної підготовки здобувачів вищої освіти на підприємствах щодо обсягу навчального навантаження; кількість укладених контрактів між закладами вищої освіти та роботодавцями на підготовку фахівців; питома вага годин навчального плану, проведених представниками бізнесу, роботодавців тощо (Стратегія, 2020, с. 39–43).

3. Забезпечення якості й доступності вищої освіти для різних верств населення відповідно до таких індикаторів: частка оновлених державних стандартів підготовки фахівців; кількість сертифікатних програм та відкритих кваліфікаційних центрів; зменшення кількості абітурієнтів, які виїжджають на навчання за кордон; кількість звернень закладів вищої освіти до незалежних центрів оцінювання якості освіти; місце України у Глобальному Індексі Конкуренентоспроможності, у рейтингах національних систем вищої освіти та університетів (ARWU, THE, QS, U21); обсяг освітніх програм, акредитованих авторитетними закордонними організаціями (членами Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти та міжнародними професійними асоціаціями); задоволеність студентів якістю та рівнем організацією освітнього процесу (за матеріалами соціологічних досліджень); рівень працевлаштування випускників; питома вага закладів вищої освіти, де виявлено корупційні правопорушення; питома частка вступників, які успішно склали ЗНО; рівень «відсіву» студентів за неуспішністю; кількість спільних програм підготовки (центрів професійної орієнтації закладів вищої освіти і закладів середньої, середньої професійної та передвищої освіти), кількість студентів з особливими потребами та із соціально-вразливих категорій населення; кількість освітніх програм закладів вищої освіти з версіями для дистанційного навчання; кількість випускників, які навчалися за дистанційною формою.

4. Інтеграція науки, освіти та бізнесу для забезпечення економічного зростання країни, згідно з такими індикаторами: кількість створених на базі закладів вищої освіти центрів інновацій; обсяг реалізованих за участі закладів вищої освіти інноваційних проєктів; обсяг державного фінансування наукових проєктів, грантових і стипендіальних програм; обсяг замовлень від суб'єктів господарювання; кількість патентів, отриманих викладачами; обсяг коштів, отриманих закладами вищої освіти від реалізації прав інтелектуальної власності, кількість створених спільних навчально-наукових закладів (спільно з академічними установами за участі закладів вищої освіти) та міжуніверситетських наукових проєктів; кількість дослідних університетів; кількість та позиції українських закладів вищої освіти, представлених у світових університетських рейтингах, питома вага закладів вищої освіти – учасників регіональних кластерів Індустрії 4.0; кількість науково-технологічних платформ; питома вага закладів вищої освіти, що відкрили філії кафедр (чи лабораторій) на базі суб'єктів господарювання (Стратегія, 2020, с. 43–47).

5. Розвиток кадрового потенціалу закладів вищої освіти передбачає такі основні індикатори: співвідношення середньої заробітної плати викладачів до середньої в регіоні не менше 200 %; кількість здобувачів третього, науково-освітнього рівнів та наукового рівня; питома частка молодих викладачів-учених у закладах вищої освіти.

6. Розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя, що визначається індикаторами: кількість студентів закладів вищої освіти, які здобули другу вищу, професійну, післядипломну освіту; кількість студентів, які здійснили підвищення кваліфікації, враховуючи неформальну та інформальну освіту.

7. Інтеграція в європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів зорієнтована на такі індикатори: кількість країн світу, що визнають дипломи українських закладів вищої освіти про вищу освіту; кількість і позиції українських закладів вищої освіти у світових рейтингах університетів, кількість освітніх програм з подвійних дипломів; кількість українських викладачів, залучених до міжнародних досліджень; обсяг міжнародних грантів, отриманих закладом вищої освіти; кількість міжнародних наукових конференцій, індексованих у міжнародних наукометричних базах, кількість іноземних студентів та закордонних представництв, філій українських закладів вищої освіти.

Порівняльний аналіз показує, що на відміну від попередніх стратегічних документів, передбачається оприлюднення звітів про результативність реалізації Стратегії на офіційному сайті МОН України, посилання на звіти на сторінках МОН України у соціальних та професійних мережах. На сайті reforms.org.ua запроваджено форму зворотного зв'язку для громадського обговорення результативності реалізації Стратегії та пропозицій щодо внесення змін до Стратегії (Стратегія, 2020, с. 62).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

Отже, впродовж останніх років відбулося динамічне вдосконалення нормативно-правових засад розвитку вищої освіти, ухвалення низки законів України та підзаконних актів, що передбачають відповідність вимог до якості професійної підготовки майбутніх фахівців європейським стандартам. Підтверджено, що в умовах пандемії та цифровізації суспільства зростає значення онлайн-заходів, на яких здійснюється обговорення концептуальних документів, спрямованих на реформування галузі, що відкривають нові можливості для залучення всіх зацікавлених сторін та зарубіжних експертів. Перспективними напрямками розроблення обраної проблеми вважаємо вдосконалення правового поля системи внутрішнього забезпечення якості освіти, підготовка Закону «Про дистанційну освіту», що є винятково актуальним в сучасних умовах, та розроблення нормативно-правового супроводу реалізації Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки, що визначає вектори освітнього розвитку галузі на найближче десятиліття.

Список використаних джерел

1. Вісім кваліфікаційних рівнів замість одинадцяти: уряд прийняв національну рамку кваліфікацій. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/visim-kvalifikacijnih-rivniv-zamist-odinadcyati-uryad-prijnuav-nacionalnu-ramku-kvalifikacij> (дата звернення: 04.04.2021).
2. Квіт С. Наукове поле країни стане єдиним. *Міністерство освіти і науки України*: офіційний веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2016-01-20-sergij-kvit-%C2%ABnaukove-pole-krajini-stane-edininim%C2%BB> (дата звернення: 08.04.2021).

3. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Редакція 01.01.2020. *Законодавство України* : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2021).
4. Прийнято Закон «Про внесення змін до деяких Законів України щодо присудження наукових ступенів». *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/205872.html> (дата звернення: 07.04.2021).
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Законодавство України* : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 06.04.2021).
6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII *Законодавство України* : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 09.04.2021).
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України* : база даних / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 07.04.2021).
8. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства від 23.03.2021 р. № 610. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 07.04.2021).
9. Свіжєвська С. А. Розвиток системи акредитації у вищій освіті України (кінець XX – початок XXI ст.) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2015. 320 с
10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Київ, 2020. 71 с. URL: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf (дата звернення: 08.04.2021).
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони, 2014 р.. *Законодавство України* : база даних / Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 09.04.2021).
12. Щодо нової редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» : лист Міністерства освіти і науки України від 19.01.2016 р. № 1/11-36. *Освіта.ua* : офіційний сайт освітнього порталу. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49484/ (дата звернення: 08.04.2021).
13. Paris Communiqué, Paris, May 25th 2018 / Паризьке комюніке, Париж, 25 травня 2018 р. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueneua2018.pdf> (дата звернення: 09.04.2021).

References

1. Visim kvalifikatsiinykh rivniv zamist odynadtsiaty: uriad pryiniav natsionalnu ramku kvalifikatsii [Eight qualification levels instead of eleven: the government has adopted a national qualifications framework]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/visim-kvalifikacijnih-rivniv-zamist-odinadcyati-uryad-prijnyav-nacionalnu-ramku-kvalifikacij> (access date: 04.04.2021) [in Ukrainian].
2. Kvit S. Naukove pole krainy stane yedynym [The scientific field of the country will be unique]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2016-01-20-sergij-kvit-%C2%ABnaukove-pole-kraini-stane-edinim%C2%BB> (access date: 08.04.2021) [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141. Redaktsiia 01.01.2020. *Zakonodavstvo Ukrainy*: baza danykh / Verkhovna rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date: 05.04.2021) [in Ukrainian].
4. Pryiniato Zakon «Pro vnesennia zmin do deiakykh Zakoniv Ukrainy shchodo prysudzhennia naukovykh stupeniv» [The Law "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning Awarding of Scientific Degrees" was adopted]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyniy veb-portal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/205872.html> (access date: 07.04.2021) [in Ukrainian].
5. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII [On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII]. *Zakonodavstvo Ukrainy*: baza danykh / Verkhovna rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (access date: 06.04.2021) [in Ukrainian].
6. Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 r. № 848-VIII [On scientific and scientific-technical activity: Law of Ukraine of November 26, 2015 № 848-VIII]. *Zakonodavstvo Ukrainy*: baza danykh / Verkhovna rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (access date: 09.04.2021) [in Ukrainian].
7. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine of 05.09.2017 № 2145-VIII.]. *Zakonodavstvo Ukrainy*: baza danykh / Verkhovna rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (access date: 07.04.2021) [in Ukrainian].
8. Profesiyniy standart na hrupu profesii «Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity» : Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho gospodarstva vid 23.03.2021 r. № 610 [Professional standard for the group of professions "Teachers of higher education institutions": Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of 23.03.2021 № 610.]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait*. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20akladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (access date: 07.04.2021) [in Ukrainian].
9. Svizhevska, S. A. (2015). Rozvytok systemy akredytatsii u vyshchii osviti Ukrainy (kinets XX – pochatok XXI st.) [Development of the accreditation system in higher education of Ukraine (late XX – early XXI century)]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

10. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky [Strategy for higher education development in Ukraine for 2021–2031] (2020). Kyiv. Retrieved from: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf (access date: 08.04.2021) [in Ukrainian].
11. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy chlenamy, z inshoi storony, 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part, 2014]. *Zakonodavstvo Ukrainy: baza danykh / Verkhovna rada Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (access date: 09.04.2021) [in Ukrainian].
12. Shchodo novoi redaktsii Zakonu Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diialnist»: lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19.01.2016 r. № 1/11-36 [Regarding the new version of the Law of Ukraine "On scientific and scientific-technical activities": letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 19.01.2016 № 1/11-36]. *Osvita.ua*: ofitsiyni sait osvitho portalu. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/49484/ (access date: 08.04.2021) [in Ukrainian].
13. Paris Communiqué, Paris, May 25th 2018. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*: ofitsiyni veb-sait. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiquenua2018.pdf> (access date: 09.04.2021).

NORMATIVE-LEGAL FOUNDATIONS OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Larysa Korzh-Usenko, Petro Rybalko

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Ukraine

Abstract.

Formulation of the problem. Identifying positive features and shortcomings of the normative-legal framework of the higher education in Ukraine, taking into account the experience of the developed European countries, is an important prerequisite for the success of the initiated transformations in the context of building a democratic legal society.

Materials and methods. The study was based on the latest regulations in the field of higher education in Ukraine, aimed at adapting domestic legislation to the European research and educational area. To achieve this goal, the methods of the theoretical level of scientific knowledge were used: historiographical analysis, comparison, analysis, synthesis, generalization.

Results. The structure of the current normative-legal framework in the field of higher education in Ukraine is presented, the main groups of laws and regulations that have different legal force are characterized. The innovations introduced by the new Law of Ukraine "On Higher Education" (2014) are summarized in comparison with the old version of this legislative act. The article reveals the peculiarities of the Law "On Amendments to Some Laws of Ukraine on Awarding Scientific Degrees" (2021), the National Qualifications Framework (2020) and the Professional Standard for the Group of Professions "Teachers of Higher Education Institutions" (2021), strategic documents, which determine the priorities of education development and local acts of higher education institutions. The prospects for further development of the selected problem are outlined. Particular attention is paid to the analysis of the Education Development Strategy of Ukraine for 2021-2031. It is revealed that in the conditions of pandemic and digitalization of the society the importance of online events is growing, where the conceptual foundations of reforming the industry are actively discussed and new opportunities are opened for involving all stakeholders and foreign experts.

Conclusions. It is stated that in recent years there has been a dynamic improvement of the normative-legal framework for the higher education development, a number of laws of Ukraine and bylaws have been adopted that contain requirements for the quality of training of future specialists in line with European standards. Emphasis is placed on the issue of certification of scientific and pedagogical staff and specification of requirements for teachers of higher education institutions. Promising areas for the development of the selected issue are improvement of internal systems of the education quality assurance, creation of the Law "On Distance Education" and development of the regulatory support for the implementation of the Education Development Strategy in Ukraine for 2021-2031.

Key words: normative-legal foundations, legal framework, development of higher education, specialists training, European integration, Bologna process, European education area.

